

Становище

На тема: „Национален референдум. Въпроси на национален референдум и гаранции за вземане на информирано решение.“

Република България е демократична държава по своята същност и този принцип е залегнал в нейния основен закон – Конституцията. Водещо начало във всяка демократична страна е действителното съществуване и прилагане на двете форми на демокрация – представителна и пряка. Проявлението на представителната демокрация има по-дълбоки исторически корени и по-широк географски периметър, като България не прави изключение от тази картина. По-интересен е въпросът за прилагането на института на пряката демокрация. Най-ярките примери за широко приложение на института на пряката демокрация Швейцария и някои други европейски държави.

С най-голямо значение за демократичното развитие на страната сред формите на пряката демокрация неизменно се откроява националният референдум. В своето минало страната ни е провеждала национални референдуми, които формално изразяват волята на народа, като носител на суверенитет, но приносът им за демократичното развитие на страната е най-малкото спорен, ако не и липсващ. Само ще спомена, че националният референдум, който се провежда през 1946г. и решава въпроса за бъдещето държавно управление на страната, а именно република или монархия да бъде България, се провежда под голям политически и пропаганден натиск и в условията на реална военна окупация от страна на съветската Червена армия. Референдумът от 1971г. пък реално само узаконява конституционната промяна в страна с утвърдена тоталитарна политическа система.

В най-новото ни демократично развитие след 10-ти ноември 1989г. действат два поредни едноименни нормативни акта, регулиращи формите на пряка демокрация у нас – Закон за допитванията до народа от 1983г. и Закон за допитванията до народа от 1996г. Въпреки че законът от 1996г. предвиждаше националният референдум като проявление на пряката демокрация, до неговата отмяна през 2009г. в България не бе провеждан национален референдум. А въпроси от голям обществен интерес и със значими последици за геополитическото и икономическото развитие на страната не липсваха – например членството на страна в НАТО и Европейския съюз.

През 2009г. беше приет Закон за пряко участие на гражданите в държавната власт и местното самоуправление (ЗПУГДВМС). Този нормативен акт разбира се е съгласуван с разпоредбите на Конституцията, които уреждат въпроса за пряката демокрация и в частност за националният референдум (чл. 42, чл. 84, т.5, чл. 98, т.1 КРБ). Законът предвижда с национален референдум да могат да се разрешават въпроси от компетентността на Народното събрание (виж чл. 9 ЗПУГДВМС във връзка с чл. 84 и 85 КРБ), като предвижда редица изрично изброени изключения.

Буди интерес въпросът доколко Законът е приложим на практика, не е ли твърде рестриктивен по отношение на инициране на национален референдум и най-вече по отношение на

постигането на обвързващ юридически резултат с оглед на високата минимална граница на участие в допитването?

На тези и ред други въпроси ще получим отговор в най-близко бъдеще. На 27 януари 2013г. в България ще се проведе първият национален референдум в демократичната ни история. Той трябва да отговори на въпроса „Да се развива ли ядрената енергетика в Република България чрез изграждането на нова ядрена електроцентрала?“.

Още на пръв прочит се вижда, че въпросът е съставен от два подвъпроса (нещо, което е важно да бъде отбелязано с оглед преценката на неговата конституционнoобразност) – 1. Да се развива ли ядрената енергетика в Република България?; 2. Да се изгражда ли нова ядрена електроцентрала? (а в понятието „нова ядрена електроцентрала“ влиза ли изграждането на нови ядрени мощности към съществуващата АЕЦ Козлодуй?).

Ако разгледаме поотделно двата въпроса ще стигнем до следните изводи. Въпросът „Да се развива ли ядрената енергетика в Република България“ е идеен, концептуален, ако щете и нравствено-етичен въпрос. На въпроса за развитието на ядрената енергетика народите на други демократични държави са давали както утвърдителен, така и отрицателен отговор, било то по пътя на пряката демокрация, участвайки в национални референдуми, било то чрез акт на законодателните им органи. От ядрената авария във Фукушима този въпрос стана актуален в много страни по света. Решаването на такъв въпрос съгласно българското законодателство е от компетентността на Народното събрание, тоест би могъл да бъде разрешен и чрез провеждането на национален референдум.

По-интересни биха могли да бъдат разсъжденията по втория въпрос – „Да се изгражда ли нова ядрена електроцентрала у нас?“ Изграждането на електроцентрала е въпрос, който се разреша от неговия инвеститор. Инвеститорът би могъл да бъде частен (чужд или национален) или търговско дружество, притежавано и/или контролирано от държавата – като например БЕХ, НЕК, чиито принципал е МИЕТ. Но държавата никога не може да бъде инвеститор. Следователно решението за изграждане на електроцентрала не се взема от държавен орган, още по-малко от Народното събрание, а от управителните органи на съответното търговско дружество. От така изложеното следва, че въпросът за изграждането на ядрена електроцентрала не може да бъде решаван чрез национален референдум.

Ако разгледаме въпроса така както е формулиран от Народното събрание „Да се развива ли ядрената енергетика в Република България чрез изграждането на нова ядрена електроцентрала?“, то езиково и смислово втората част на въпроса се явява главна, а първата част – подчинена, тъй като развитието на ядрената енергетика е обвързано с изграждането на нова ядрена електроцентрала (тоест развитието на ядрената енергетика е непременно обвързано с изграждането на нова ядрена електроцентрала). Излиза така, че реално ни питат дали да се изгражда нова ядрена електроцентрала. Както вече изясних в предния параграф, такъв въпрос би бил най-малкото некоректен, ако не и противоконституционен.

За пълнота бихме могли да разгледаме и това каква би била ситуацията, ако Народното събрание беше приело формулировката на въпроса, така както беше предложена от инициаторите на референдума, а именно обвързване на въпроса непосредствено с площадката на АЕЦ Белене. Теоретично въпросът би изглеждал така – „Да се развива ли

ядрената енергетика в Република България чрез изграждането на нова ядрена електроцентрала на площадката в Белене?“ Зададен по този начин и обвързан с конкретното инвестиционно начинание на НЕК, този въпрос няма как да бъде решаван от Народното събрание, а в този смисъл не може да бъде и предмет за решаване на национален референдум.

Българското законодателство предвижда провеждането на информационно-разяснителна кампания при произвеждането на национален референдум. Разпоредбата на чл. 16 ЗПУГДВМС препраща към Изборния кодекс и в частност към Глава осма „Предизборна кампания“ . Изборният кодекс определя правилата за провеждане на агитационна кампания, като част от предизборната кампания, в това число и начина на медийно отразяване.

Основен проблем при провеждането на референдум по така поставен, така да се каже по своята същност специализиран въпрос, чиито логичен отговор изисква наличието на определени технически и финансови познания от страна на отговарящия, както и богата база данни от конкретни технически и финансови проблеми и предизвикателства при реализирането на един проект за изграждане на ядрена електроцентрала.

Съществуват известни аргументирани съмнение относно наличието на такава информация и нейното предоставяне на гласуващите. От една страна, при зададения въпрос липсва конкретика и не може да се даде отговор на много въпроси – колко ще бъде капацитета на новата ядрена електроцентрала, ще има ли пазар за електроенергията (външен и вътрешен), произведена от нея, колко ще струва изграждането на електроцентралата, кой ще финансира изграждането ѝ, в какъв срок ще се възвърне инвестицията, по какъв начин реализацията на проекта ще се отрази върху крайната цена на електроенергията за крайните потребители? Ако пък въпросът беше конкретно обвързан с площадката на АЕЦ Белене, то по-голямата част от тези данни макар и известни, не щяха да бъдат достъпни до гласуващите, тъй като представляват търговска тайна, съдържаща се в корпоративните договорености между страните. В този смисъл формалното провеждане на информационно-разяснителна кампания не би довело да реално и пълноценно осведомяване.

В заключение може да се направят разнопосочни изводи за провеждането на насрочения за 27 януари национален референдум. От една страна, България най-последно узря в своето демократично развитие до такава степен, че да допусне най-значимата форма на пряка демокрация, каквато е националният референдум, да стане част от инструментариума за вземане на важни решения в държавата. От друга страна, не мога да не изразя съжаление, че първият в демократичната ни история национален референдум ще се проведе по тема, по която е или безсмислено или противоконституционно да се провежда референдум. Трябва да отчетем и факта, че този национален референдум е обречен на неуспех, какъвто и да бъде вотът на народа, тъй като е практически невъзможно по един такъв въпрос и през този сезон на годината, да се постигне изисканата от закона праг на избирателна активност, който да позволи националният референдум да има задължителен юридически резултат, тоест волята на народа да бъде наистина чута и зачетена, а не да послужи за партийна пропаганда, „мерене на мускули“ и генерална репетиция за парламентарните избори, които ще се проведат идното лято.

Гр. София

Изготвил: Симеон Атанасов

28.11.2012г.